

Özgün Araştırma/Original Article

Bursa ili kentsel ve kırsal alanında yaşayan tüketicilerin gıda satın alma ve tüketme davranışlarına Covid-19 pandemisinin etkileri

Effect of Covid-19 pandemic on food purchasing and consumption behaviours of consumers living in urban and rural areas of Bursa province

Buse Artık¹, Ayşegül Yıldırım Kumral^{1*}

¹Bursa Uludağ Üniversitesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, BURSA, TÜRKİYE

(Yazar sıralamasına göre)

ORCID ID: 0000-0001-7481-7660, Yüksek Lisans Öğrencisi

ORCID ID: 0000-0002-3550-7181, Doç. Dr.

*Sorumlu yazar/Corresponding author: ayseguly@uludag.edu.tr

Geliş Tarihi : 01.05.2022

Kabul Tarihi : 08.07.2022

Öz

Amaç: Bu çalışma ile Covid-19 pandemisi sırasında Bursa ili kentsel ve kırsal alanında yaşayan tüketicilerin gıda satın alma ve tüketme davranışlarındaki değişiklikleri ve farklılıkları ortaya koymak amaçlanmıştır.

Materyal ve yöntem: Araştırma kapsamında 12 Ekim 2021 – 08 Kasım 2021 tarihleri arasında Bursa ilinin kentsel ve kırsal alanında ikamet eden 18 yaş üstü 416 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket görüşmeleri yüz yüze görüşme tekniği ve Google Form aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin istatistiksel analizinde frekans, Ki-Kare, G-Test of Goodness of Fit, Bağımsız Örneklem T-Testi kullanılmıştır.

Tartışma ve sonuç: Sonuçlara göre tüketicilerin pandemi döneminde market ve gıda harcamalarının arttığı, dışarıdan sipariş vermek yerine evde kendilerinin yapmayı tercih ettikleri, kafe ve restoranlardaki personelin maske-eldiven takması ve Covid-19 aşısı olması gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir. Kentsel alanda yaşayan tüketicilerin kırsala göre daha fazla gıda stokladığı, daha fazla vücut artışı yaşadığı ve daha fazla vitamin mineral takviyesi almaya başladıkları, açıkta satılan gıda ürünleri yerine ambalajlı ürünleri daha fazla tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kentte yaşayanlar çoğunlukla meyve sebze yi süper marketlerden almayı, kırsal alanda yaşayanlar ise bu ürünleri kendileri yetiştirmeyi tercih etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Covid-19, gıda, tüketici, davranışlar, kentsel, kırsal

Abstract

Objective: The aim of this study is to reveal the changes and differences in the food purchasing and consuming behaviors of consumers living in the urban and rural areas of Bursa during the Covid-19 pandemic.

Materials and method: Within the scope of the research, a survey was conducted with 416 people over the age of 18 residing in the urban and rural areas of Bursa between 12 October 2021 – 08 November 2021. Questionnaire interviews were conducted through face-to-face interview technique and Google Form. Frequency, Chi-Square, G-test of Goodness of Fit, Independent Sample T-Test were used in the statistical analysis of the data.

Results and conclusion: Results of the present study showed that, during the pandemic period, the supermarket and food expenditures of the consumers increased, home-cooking was preferred rather than ordering from outside, and the majority of the consumers thought that the staff in cafes and restaurants should wear masks, gloves and be vaccinated. It is also determined that the consumers living in urban areas stocked more food, gained more weight, took more vitamin and mineral supplements compared to rural areas, and they preferred packaged food products rather than foods sold in bulk. Additionally, while consumers living in the urban areas mostly preferred to buy fruits and vegetables from supermarkets, consumers living in the rural areas mostly preferred to grow them themselves.

Keywords: Covid-19, food, consumer, behaviours, urban, rural

1. Giriş

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde yeni bir koronavirüs tespit edilmiştir. Virüsle temaslı olduğu düşünülen kişilerde tedaviye cevap vermeyen zatürre benzeri belirtiler görülmüştür. Virüs çıktığı ilk günden itibaren hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış ve hastalık kısa sürede salgın haline dönüşmüştür. 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de ilk Covid-19 vakası görülmüş ve aynı tarihte Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu Covid-19 salgınına pandemi ilan etmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020).

Covid-19 hastalığı bulaşmış olan kişilerin semptomları, hafif semptomlardan şiddetli semptomlara kadar değişkenlik gösterebilmektedir. Covid-19'un farklı insanları farklı yollarla etkileyebileceği, enfekte kişilerin çoğunun hafif ile orta şiddette hastalığı geçirebileceği ve hastaneye yatmadan iyileşebileceği DSÖ tarafından bildirilmiştir. Yaygın belirtiler arasında ateş, öksürük, yorgunluk tat ve koku kaybı; daha az yaygın semptomlar arasında boğaz ağrısı, baş ağrısı, ağrı ve sızılar, ishal, ciltte kızarıklık veya ayak parmaklarında renk değişikliği, kırmızı veya tahriş olmuş gözler belirtilmiştir. Ciddi semptomlar arasında nefes almada zorluk veya nefes darlığı, konuşmada veya harekette kayıp, bilinç bulanıklığı, göğüs ağrısı olduğu, ileri yaştaki yetişkinler ile kalp, akciğer, diyabet hastalığı gibi ciddi tıbbi durumu olan kişilerin Covid-19 hastalığında ciddi komplikasyonlar geliştirebileceği ifade edilmiştir (WHO, 2022; CDC, 2021).

Pandemiyle birlikte ülkeler hastalığın yayılım hızını düşürmek ve sağlık sisteminin sorunsuz işlemeye devam edebilmesi için birtakım önlemler almaya başlamışlardır. Bu önlemlerin başında sosyal izolasyon, hijyen, mesafe, maske, temizlik, sokağa çıkma kısıtlamaları, karantina uygulamaları gelmektedir. Türkiye'de de 10 Ocak 2020 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturulmuş ve kararlar hızlı bir şekilde alınmaya başlanmıştır. Bu süreçte uzaktan eğitime geçilmiş, eğlence mekanlarının faaliyetlerine ara verilmiş, dış hat uçuşları durdurulmuş, esnek çalışma saatlerine geçilmiş, yeme içme yerleri sadece paket servis veya gel-al şeklinde hizmet vermeye başlamış, sokağa çıkma sınırlandırmaları getirilmiştir (Budak ve Korkmaz, 2020).

Pandemi, dünyada ve Türkiye'de ekonomiyi, eğitimi, siyaseti, sağlığı ve tüketimi değişim sürecine girmeye zorlanmıştır. Zaman zaman insanlar sokağa sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak için çıkmışlar acil ihtiyaçlar dışında

evde kalmaya mecbur bırakılmışlardır. Bu değişim insanların yaşam şeklini ve özellikle tüketim alışkanlıklarını hızlı ve büyük ölçüde etkilemiştir. Yeme içme yerlerinin ve eğlence mekanlarının kapatılması, insanları sosyal ortamlardan uzaklaştırmış ve evlere kapanarak temel ihtiyaç tüketimlerine odaklanmaya itmiştir (Gülçiçek Tolun ve Bulut, 2021). Lokantaların, yerinde hizmete ara vermesiyle olası bulaşmalardan kaçınmak için evde yemek yapma ve gıda alışveriş sıklığı artmış her zamanki tüketim kalıpları terk edilmeye başlanmıştır.

Koronavirüsler RNA virüsü ailesinden olup, solunum yollu hastalıklarının ana kaynağını oluşturmaktadırlar (Baltacı ve Akaydın, 2020). Solunum yollu enfeksiyonlarda bağışıklık sisteminin güçlü olması oldukça önemlidir. Bağışıklık sistemini güçlü tutmanın önem kazanmasıyla birlikte yeterli ve dengeli beslenmenin de önemi artmıştır. Bu dönemde yeterli ve dengeli beslenme, bağışıklığı güçlü tutarak enfeksiyonlardan daha az hasarla çıkılmasına yardımcı olacaktır. Bu nedenle DSÖ pandemi sürecinde beslenme ile ilgili bilgilendirici yazılar paylaşmakta ve tüketicileri sağlıklı beslenme konusunda bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Yağ ve tuz oranının azaltılması, evde izolasyon süreçlerinde ev yemeklerinin tercih edilmesi gerektiği gibi konuların üzerinde durulmaktadır. Gıda Tarım Örgütü (FAO), Türkiye Diyetisyenler Derneği (TDD) gibi kurumlar da pandemi döneminde yeterli ve dengeli beslenmenin önemi üzerinde durmuş ve tavsiyelerde bulunmuştur (Budak ve Korkmaz, 2020; Macit, 2020; Uzdil vd., 2021).

Covid-19 pandemisiyle birlikte dünyada ve Türkiye'de tüketicilerin gıda satın alma ve beslenme alışkanlıklarıyla ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmış ve devam etmektedir. Gülçiçek Tolun ve Bulut (2021) Türkiye genelinde yapmış oldukları çalışmaları ile pandemi döneminde tüketicilerin gıda ürünleri satın alma davranışlarını incelemişlerdir. Sonuçlar katılımcıların bu dönemde vitamin takviyesini sağlayacak sebze ve meyveler, yüksek lif içeren ürünler, süt ürünleri ve vitaminlerle zenginleştirilmiş meyve suları gibi daha sağlıklı beslenmeyi tercih ettiklerini göstermiştir.

Bu çalışma ile, Bursa ili ölçeğinde pandemi sürecinde tüketici beslenme davranışları ve gıda ürünlerini satın alma eğilimleri ile, özellikle kentsel ve kırsal alanda yaşayan tüketiciler arasında bu süreçte ortaya çıkan anlamlı değişim ve farklılıkların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2. Materyal ve yöntem

2.1. Araştırma bölgesinin seçimi

Araştırma bölgesini Bursa ili kentsel alanı Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer merkez ilçeleri oluştururken, kırsal bölgelerini ise merkez ilçelerin nüfusu 20 binden az olan ve şehir merkezinden uzak kırsal mahalleleri oluşturmuştur. Nilüfer

ilçesinin Fadıllı, Gölyazı, Karacaoba, Gökçeköy, Büyükbalıklı ve Konaklı mahalleleri, Osmangazi ilçesinin İnkaya, Doğancı, Çeltikköy ve Armutköy mahalleleri ve Yıldırım ilçesinin Hamamlıkızık, Fidyekızık, Zeyniler ve Balaban mahallelerinde anket görüşmeleri gerçekleştirilmiştir (Şekil 1). Buna ek olarak Keles, Karacabey ve İnegöl ilçelerinin kırsal kesiminden de ankete katılım olmuştur.

Şekil 1. Bursa ili araştırma bölgesi pembe ile işaretli yerler kırsal, yeşil ile işaretli bölgeler kentsel alanlar

2.2. Anketin uygulanması

Anket görüşmeleri 18 yaş üstü tüketicilerle 12 Ekim 2021 – 08 Kasım 2021 tarihleri arasında yüz yüze görüşme tekniği ve Google Form aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada tesadüfi olmayan örnekleme yönteminden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örnekleme büyüklüğü %95 güven düzeyi ile Türkiye İstatistik Kurumu son güncel verileri kullanılarak 400 kişi olarak belirlenmiş, ankete toplamda 416 kişi katılım sağlamıştır.

Araştırmada örnekleme büyüklüğü aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır (Salicik, 2017).

$$n = N t^2 p q / d^2 (N-1) + t^2 p q$$

n: Örnekleme alınacak birey sayısı, N: Hedef kitledeki birey sayısı, p: İncelenen olayın görülüş sıklığı, q: İncelenen olayın görülmeş sıklığı, t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde t tablosunda bulunan teorik değer, d: Olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen örnekleme hatası

2.3. İstatistiksel değerlendirme

Anket formu, uygulanacak kitlenin demografik yapısını, sosyo-ekonomik düzeyini, Covid-19 pandemisinin gıda satın alma ve tüketme davranışlarını ne yönde etkilediğini belirlemeye yönelik şekilde düzenlenmiştir. Anket soruları

literatür araştırması sonrasında edinilen bilgiler ışığında konuyla ilgili daha önce yapılmış benzer araştırmalara dayanılarak hazırlanmıştır (Fanelli, 2021; Ogundijo vd., 2021). Öncesinde bir ön anket denemesi yapılmış ve bireylerin verdiği cevaplara göre ön yargı oluşturabilecek veya yanlış anlaşılma sebebiyet verebilecek ifadeler yeniden düzenlenmiştir veya anketten çıkartılmıştır. Anket; 5 demografik soru, 18 likert ölçekli ifade ve 3 çoktan seçmeli sorudan oluşmuştur. Likert ölçeği; Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Kesinlikle Katılıyorum (5) şeklindedir. Araştırma kapsamında toplanan veriler IBM SPSS Statistic 23 programı ile analiz edilmiştir. Demografik sorular ve 3 çoktan seçmeli sorular için verilerin analizinde Ki-Kare, G-Test of Goodness of Fit testleri kullanılmıştır (McDonald, 2014). 18 Likert ölçekli ifade için ise frekans ve Bağımsız Örnekleme T-Testi kullanılmıştır. T testinin uygunluğu için 18 ifadeye Normallik Analizleri ve Levene Varyansların Homojenliği Testi uygulanmıştır. Normallik Analizi sonuçlarında her bir ifadenin Skewness ve Kurtosis (çarpıklık ve basıklık) değerleri -2 ile +2 arasında olduğundan normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır (George ve Mallery, 2010; Gülççek Tolun ve Bulut, 2021). Yapılan Ki-Kare analizinde hücrelerin %20'sinden fazla 5'ten daha düşük beklenen değer çıktığı için

Ki-Kare yerine Fisher's Exact Test uygulanmıştır (Güngör ve Bulut, 2008). Sonuçlar %95 ve %99 güven aralığında değerlendirilmiştir.

3. Bulgular ve tartışma

3.1. Ankete katılan tüketicilerin demografik bilgileri

Sırasıyla tüketicilerin cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi, medeni hâl ve aylık gelir durumlarının

dağılımı analiz edilmiştir. Tüketicilerin cinsiyetinin yaşadıkları yere göre eşit dağıldığı görülmektedir (Çizelge 1). Çizelge 2 incelendiğinde tüketicilerin yaşı ve yaşadıkları yer arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P<0,01$). Kentsel alanda 18-30 ve 31-45 yaş arası tüketicilerin, kırsal alanda ise 46-60 ve 61-85 yaş grubu tüketicilerin daha fazla olduğu görülmektedir.

Çizelge 1. Tüketicilerin cinsiyet durumlarının yaşadıkları yere göre Ki-Kare analizi

Cinsiyet	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
Kadın	Kişi Sayısı	104	104	208
	Oran (%)	50,0	50,0	50,0
Erkek	Kişi Sayısı	104	104	208
	Oran (%)	50,0	50,0	50,0
Toplam	Kişi Sayısı	208	208	416
	Oran (%)	100	100	100
		$X^2=0,000; df=1; P>0,05$	$X^2=0,000; df=1; P>0,05$	$X^2=0,000; df=1; P>0,05$

X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi

Çizelge 2. Tüketicilerin yaş durumlarının yaşadıkları yere göre Ki-Kare Analizi

Yaş	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
18-30	Kişi sayısı	85	14	99
	Oran (%)	40,9	6,7	23,8
31-45	Kişi Sayısı	76	48	124
	Oran (%)	36,5	23,1	29,8
46-60	Kişi Sayısı	39	78	117
	Oran (%)	18,8	37,5	28,1
61-85	Kişi Sayısı	8	68	76
	Oran(%)	3,8	32,2	18,3
Toplam	Kişi Sayısı	208	208	416
	Oran(%)	100	100	100
		$X^2=42,86; df=3; P<0,01^{**}$	$X^2=60,69; df=3; P<0,01^{**}$	$X^2=38,28; df=3; P<0,01^{**}$

** Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır, X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi

Çizelge 3. Tüketicilerin öğrenim durumlarının yaşadıkları yere göre Ki-Kare Analizi

Öğrenim Durumu	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
Eğitim Almamış	Kişi sayısı	2	15	17
	Oran (%)	1,0	7,2	4,1
İlkokul	Kişi Sayısı	24	112	136
	Oran (%)	11,5	53,8	32,7
Ortaokul	Kişi Sayısı	15	22	37
	Oran (%)	7,2	10,6	8,9
Lise	Kişi Sayısı	67	37	104
	Oran(%)	32,2	17,8	25,0
Üniversite	Kişi Sayısı	100	22	122
	Oran(%)	48,1	10,6	29,3
Toplam	Kişi Sayısı	208	208	416
	Oran(%)	100	100	100
		$X^2=81,66; df=4; P<0,01^{**}$	$X^2=60,69; df=4; P<0,01^{**}$	$X^2=38,28; df=4; P<0,01^{**}$

** Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır, X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi

Çizelge 3 incelendiğinde tüketicilerin öğrenim durumları ile yaşadıkları yer arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P<0,01$). Kentsel alandaki tüketicilerin çoğunlukla üniversite ve lise, kırsal alandaki tüketicilerin ise en çok ilkökul düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Çizelge 4 incelendiğinde kırsal alanda evli olan tüketicilerin bekarlara göre daha fazla olduğu görülmektedir ($P<0,01$). Çizelge 5

incelendiğinde tüketicilerin aylık gelir durumlarıyla yaşadıkları yer arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($P<0,01$). Kentsel bölgedeki tüketicilerin çoğunluğu 2.001-3.500 TL ve 3.501-5.000 TL aylık gelire sahipken, kırsal alanda 2.001-3.500 TL aylık gelirin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Tüketicilerin medeni durumlarının yaşadıkları yere göre Ki-Kare analizi

Medeni Durum	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
Bekar	Kişi sayısı	93	42	135
	Oran (%)	44,7	20,2	32,5
Evli	Kişi Sayısı	115	166	281
	Oran (%)	55,3	79,8	67,5
Toplam	Kişi Sayısı	208	208	416
	Oran (%)	100	100	100
$X^2=28,52; df=1; P<0,01^{**}$		$X^2=1,13; df=1; P>0,05$	$X^2=37,997; df=1; P<0,01^{**}$	$X^2=12,51; df=1; P<0,01^{**}$

**** Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır, X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi**

Çizelge 5. Tüketicilerin aylık gelir durumlarının yaşadıkları yere göre Ki-Kare analizi

Aylık Gelir	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
2.000 TL ve altı	Kişi sayısı	12	25	37
	Oran (%)	5,8	12,0	8,9
2.001-3.500 TL	Kişi Sayısı	47	81	128
	Oran (%)	22,6	38,9	30,8
3.501-5.000 TL	Kişi Sayısı	61	51	112
	Oran (%)	29,3	24,5	26,9
5.001-7.500 TL	Kişi Sayısı	40	30	70
	Oran (%)	19,2	14,4	16,8
7.501-9.000 TL	Kişi Sayısı	20	9	29
	Oran (%)	9,6	4,3	7,0
9.000 TL ve üzeri	Kişi Sayısı	28	12	40
	Oran (%)	13,5	5,8	9,6
Toplam	Kişi Sayısı	208	208	416
	Oran (%)	100	100	100
$X^2=26,49; df=5; P<0,01^{**}$		$X^2=23,734; df=5; P<0,01^{**}$	$X^2=49,03; df=5; P<0,01^{**}$	$X^2=29,95; df=5; P<0,01^{**}$

**** Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır, X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi**

3.2. Ankete katılan tüketicilerin pandemi döneminde gıda satın alma ve tüketme davranışları likert ölçekli sorular

Ankete katılan tüketicilerin pandemi sürecinde gıda satın alma ve tüketme davranışlarını belirlemeye yönelik kendilerine yöneltilen 18 ifadeden 13'ünde istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (Çizelge 6). Çizelge 6 incelendiğinde pandemi döneminde kentsel ve kırsal alanda yaşayan tüketicilerin genel olarak market ve gıda harcamalarının eskiye göre artmış olduğu, gıda ürünlerini evde yapmayı tercih ettikleri, kafe ve restoranlardaki personelin maske, eldiven kullanmasına ve Covid-19 aşısı olmasına önem

verdikleri görülmektedir. Ayrıca tüketicilerin genel olarak gıda stoklamayı tercih etmedikleri, pandemi sürecindeki olumsuz duyguların yeme içme alışkanlıklarını değiştirmedikleri, bağışıklığı güçlendirmek için vitamin ve mineral takviyesi almaya başlamadıkları, organik gıda ürünlerine olan talepte artış olmadığı, alışveriş poşetlerini kullanmadan önce bir süre açık havada bekletmedikleri görülmektedir. Brezilya'da yapılan bir çalışmada bireylerin yarısından fazlası, pandemi döneminde tükettikleri gıda miktarında artış olduğunu bildirmiştir (Ferreira Rodrigues vd., 2021). Bolek (2021), yapmış olduğu çalışmada tüketicilerin %77'sinin pandeminin başlamasından bu yana daha fazla ev yapımı yemek tüketmeye

başladıklarını bildirmiştir. Galali (2021), Covid-19 acil durumunda gıda alımındaki değişiklikleri incelemiştir. Ev yapımı ve evde hazırlanmış yiyeceklerin arttığı tespit edilmiştir. İspanya'da yapılan bir araştırmada ise katılımcıların %64'ü daha fazla ve daha verimli yemek hazırladıklarını belirtmişlerdir (López-Moreno vd., 2020). İtalya'da yapılan bir diğer araştırmada bireylerin ev yapımı tatlı, ekme ve pizza tüketimlerinin arttığı

tespit edilmiştir (Di Renzo vd., 2020). İflazoğlu ve Aksoy (2020), tüketicilerin salgın sürecinde yiyecek ve içecek sektöründen beklentisine dair yaptıkları çalışmada tüketicilerin %98'inin personelin maske ve eldiven kullanması gerektiğini düşündükleri sonucunu bildirmiştir. Yılmaz vd. (2020), yapmış oldukları çalışmada pandemide tüketicilerin %90'ının besin takviyesi kullanmadıklarını bildirmiştir.

Çizelge 6. Pandemi sürecinde tüketicilerin gıda satın alma ve tüketme davranışlarını belirlemeye yönelik frekans ve Bağımsız Örneklem T Testi

İfadeler	Genel (n=416)		Kentsel (n=208)		Kırsal (n=208)		T testi	
	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	Ort.	Ss.	T	P
1) Covid-19 pandemi döneminde market ve gıda harcamalarım eskiye göre arttı	3,63	1,57	3,76	1,42	3,49	1,70	1,788	0,075
2) Covid-19 dönemi sokağa çıkma kısıtlamalarında bir seferde daha fazla yiyecek için alışveriş yaptım	2,97	1,64	3,20	1,57	2,75	1,69	2,864	0,004**
3) Covid-19 pandemisi sokağa çıkma kısıtlamalarında bir gündeki öğün sayım arttı	2,95	1,67	3,12	1,58	2,78	1,76	2,089	0,037*
4) Covid-19 pandemi süresince ekme, pizza, poğaç vb. ürünleri satın almak yerine, onların evde yapılmasını tercih ettim	3,47	1,55	3,25	1,57	3,68	1,51	-2,874	0,004**
5) Covid-19 döneminde dışarıdan yemek sipariş vermek yerine, evde yapılmasını tercih ettim	4,24	1,23	3,75	1,42	4,73	0,73	-8,886	0,000**
6) Covid-19 pandemi sürecinin ilk başlarında panik alımlarla gıda stoğu yaptım	1,92	1,46	2,14	1,46	1,70	1,43	3,121	0,002**
7) Covid-19 pandemi sürecinde yaşadığım kaygı, stres, belirsizlik gibi olumsuz duygular yeme ve içme alışkanlıklarımı değiştirdi	2,37	1,57	2,59	1,56	2,14	1,56	2,922	0,004**
8) Covid-19 salgını süresince sağlıklı atıştırmalık (kuru yemiş, kuru meyve vb.) tüketimine özen gösterdim	2,88	1,61	3,00	1,53	2,76	1,68	1,525	0,128
9) Covid-19 pandemi sürecinde bağışıklığımı güçlendirmek için vitamin ve mineral takviyesi almaya başladım	1,96	1,54	2,37	1,62	1,55	1,34	5,578	0,000**
10) Covid-19 döneminde organik sertifikalı gıda ürünlerine olan talebim arttı	1,86	1,27	2,24	1,40	1,48	0,99	6,406	0,000**
11) Fermente gıdaların (yoğurt, kefir, turşu, sirke vb.) Covid-19'u önleyebileceğini düşünüyorum	2,84	1,43	2,75	1,40	2,93	1,47	-1,334	0,183
12) Covid-19 pandemi süresince sebze ve meyveleri temizlemek için daha fazla zaman ve malzeme harcadım	2,84	1,71	2,90	1,61	2,77	1,81	0,745	0,457
13) Covid-19 virüsü bulaşma riskini en aza indirmek için açıkta satılan gıda ürünleri yerine ambalajlı ürünler tercih ettim	2,90	1,69	3,24	1,58	2,56	1,74	4,168	0,000**
14) Covid-19 pandemi sürecinde sebze ve meyve alışverişlerimde eldiven kullanmaya özen gösterdim	2,94	1,69	3,27	1,60	2,61	1,72	4,079	0,000**
15) Covid-19 pandemi süresince alışveriş poşetlerimi kullanmadan önce bir süre açık havada beklettim	2,44	1,66	2,52	1,56	2,36	1,76	1,003	0,317
16) Isıl işlem görmemiş gıdalardan veya gıda ambalajlarından Covid-19 bulaşabileceğine inanıyorum	3,11	1,49	2,95	1,44	3,27	1,53	-2,244	0,025*
17) Covid-19 pandemi sürecinde gittiğim/ gideceğim kafe ve restoranlarda personelin maske ve eldiven takması gerektiğini düşünüyorum	4,26	1,22	3,96	1,42	4,57	0,88	-5,313	0,000**
18) Gıda üretim ve satış yerlerindeki personelin Covid-19 aşısı olmasını önemsiyorum	4,15	1,36	3,67	1,58	4,63	0,87	-7,745	0,000**

*: $P < 0,05$ (Sonuçlar %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır); **: $P < 0,01$ (Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır); İfade 1, 8, 11, 12 ve 15 istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır

“Covid-19 dönemi sokağa çıkma kısıtlamalarında bir seferde daha fazla yiyecek için alışveriş yaptım.”, “ Covid-19 pandemisi sokağa çıkma kısıtlamalarında bir gündeki öğün sayım arttı.”, “Covid-19 pandemi sürecinin ilk başlarında panik alımlarla gıda stoğu yaptım.”, “Covid-19 pandemi sürecinde yaşadığım kaygı, stres, belirsizlik gibi olumsuz duygular yeme ve içme alışkanlıklarımı değiştirdi.”, Covid-19 pandemi sürecinde bağışıklığımı güçlendirmek için vitamin ve mineral takviyesi almaya başladım.”, “Covid-19 döneminde organik sertifikalı gıda ürünlerine olan talebim arttı.”, “Covid-19 virüsü bulaşma riskini en aza indirmek için açıkta satılan gıda ürünleri yerine ambalajlı ürünler tercih ettim.”, “Covid-19 pandemi sürecinde sebze ve meyve alışverişlerimde eldiven kullanmaya özen gösterdim.” ifadelerine kentte yaşayan tüketiciler kırsalda yaşayan tüketicilere göre anlamlı bir şekilde daha yüksek ortalama ile katıldıklarını belirtmişlerdir.

Li vd. (2021), kentsel bölgelerde yaşayanların kırsal bölgelerde yaşayanlara göre daha fazla yiyecek tüketme olasılığının sebeplerini araştırmışlardır. Araştırmacılar bu durumu, kentsel alanlarda nüfus fazlalığından dolayı Covid-19'a yakalanma riskinin yüksekliğine bağlı olarak gelişen endişe ve kaygı gibi olumsuz duygulardan

kaçınmak için duygusal yeme davranışı sergilenmesi ve yine kentli tüketicilerin yüksek gelir düzeylerine bağlı olarak daha fazla bir satın alma ve tüketim gücüne sahip olmaları ile ilişkilendirmişlerdir.

Kentsel alandaki tüketiciler sebze, meyveyi çoğunlukla marketlerden almayı tercih ettiklerinden eldiven kullanımına daha fazla özen göstermek durumunda kalmışlardır. Sağlık Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu Covid-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberi'ne göre market veya süpermarketlerde müşterilerin sebze meyve gibi açıkta olan ürünleri seçerken tek kullanımlık eldiven kullanması gerekmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021).

Kırsal alanda organik gıdaya talebin düşük çıkmasının nedeni yapılan anket görüşmeleri sonucunda burada yaşayan halkın kendi yetiştirdiği ürünü veya üreticiden doğrudan aldığı ürünleri organik olarak görmesinden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Bahşi ve Akça (2019), tüketicilerin organik tarım ürünlerine olan bakış açısını anlamak amacıyla yapmış oldukları çalışmada tüketicilerin organik ürün kavramını tam olarak bilmediklerini ve köyde yetiştirilen ürünlerle birbirine karıştırdıklarını tespit etmişlerdir.

Çizelge 7. Pandemi süresince tüketicilerin sebze-meyve satın almak için tercih ettikleri yerlerin yaşadıkları yere göre değişimi

Pandemi süresince sebze ve meyve satın almak için en çok nereyi tercih ettiniz?	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
Süper Marketler	Kişi sayısı Oran (%)	93 44,0	33 15,9	126 30,3
Semt Pazarları	Kişi Sayısı Oran (%)	70 33,7	50 24,0	120 28,8
Bakkal veya Manav	Kişi Sayısı Oran (%)	20 9,6	13 6,3	33 7,9
Online Market Hizmetleri	Kişi Sayısı Oran (%)	14 6,7	0 0,0	14 3,4
Kendim Yetiştirdim	Kişi Sayısı Oran (%)	7 3,4	90 43,3	97 23,3
Seyyar Manav	Kişi Sayısı Oran (%)	1 0,5	19 9,1	20 4,8
Diğer	Kişi Sayısı Oran (%)	3 1,4	3 1,4	6 1,4
Toplam	Kişi Sayısı Oran (%)	208 100,0	208 100,0	416 100,0
$X^2=134,6; P<0,01^{**}$		$X^2=120,839;$ $df=6; P<0,01^{**}$	$X^2=99,309;$ $df=6; P<0,01^{**}$	$X^2=158,86;$ $df=6; P<0,01^{**}$

**** Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır, X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi**

3.3. Ankete katılan tüketicilerin pandemi döneminde gıda satın alma ve tüketme davranışları çoktan seçmeli sorular

Çizelge 7 incelendiğinde kentsel alanda yaşayan tüketicilerin %44 ile en çok süper marketleri tercih ettikleri, kırsal alanda yaşayan tüketicilerin ise %43,3 ile sebze ve meyvelerini en çok kendilerinin yetiştirdikleri görülmektedir. Kentsel ve kırsal alanda yaşayan tüketicilerin ikinci olarak en çok

tercih ettikleri yer sırasıyla %33,7'lik ve %24'lük oranlarla semt pazarları olmuştur.

Bu araştırmayla uyumlu olarak Temizkan vd. (2021)'de tüketicilerin pandemi döneminde yüksek oranda (%65,6) süper marketleri tercih ettiğini, online market hizmetlerini kullananların ise oldukça düşük olduğunu ifade etmişlerdir (%5,6). Aynı zamanda katılımcıların %30,3'ü semt pazarlarını tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 8. Pandemi süresince tüketicilerin vücut ağırlık artışlarının yaşadıkları yere göre değişimi

Pandemi süresince vücut ağırlık artışınız nasıl değişti?	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
Arttı	Kişi sayısı	98	81	179
	Oran (%)	47,1	38,9	43,0
Azaldı	Kişi Sayısı	23	17	40
	Oran (%)	11,1	8,2	9,6
Değişmedi	Kişi Sayısı	87	110	197
	Oran (%)	41,8	52,9	47,4
Toplam	Kişi Sayısı	208	208	416
	Oran (%)	100,0	100,0	100,0
$X^2 = 5,200; df=2; P>0,05$		$X^2=27,077;$ $df=2; P<0,01^{**}$	$X^2=37,88;$ $df=2; P<0,01^{**}$	$X^2= 31,38;$ $df=2; P<0,01^{**}$

** Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır, X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi

Çizelge 9. Pandemi süresince gıda stoğu yapma ihtiyacının tüketicilerin yaşadıkları yere göre değişimi

Pandemi süresince en çok hangi gıda grubunu stok yapma ihtiyacı hissettiniz?	Katılımcılar	Kentsel	Kırsal	Toplam
Un-Yağ-Şeker	Kişi sayısı	40	24	64
	Oran (%)	19,2	11,5	15,4
Pirinç-Bulgur-Makarna	Kişi Sayısı	21	8	29
	Oran (%)	10,1	3,8	7,0
Bakliyat	Kişi Sayısı	10	3	13
	Oran (%)	4,8	1,4	3,1
Çay-Kahve	Kişi Sayısı	9	0	9
	Oran (%)	4,3	0,0	2,2
Stok Yapmadım	Kişi Sayısı	123	169	292
	Oran (%)	59,1	81,3	70,2
Diğer	Kişi Sayısı	5	4	9
	Oran (%)	2,4	1,9	2,2
Toplam	Kişi Sayısı	208	208	416
	Oran (%)	100,0	100,0	100,0
$Fisher Exact Test = 30,754; df=5 P<0,01^{**}$		$X^2=112,23;$ $df=5; P<0,01^{**}$	$X^2=222,92;$ $df=5; P<0,01^{**}$	$X^2=158,859;$ $df=5; P<0,01^{**}$

** Sonuçlar %99 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır, X^2 : Ki kare testi değeri, df : Serbestlik derecesi

Çizelge 8 incelendiğinde tüketicilerin %47,4'ünün vücut ağırlık artışında değişim olmadığı görülmektedir. Kentte yaşayan tüketicilerin %47,1'lik oranla vücut ağırlıklarının arttığını, kırsalda yaşayan tüketicilerin %52,9'luk oranla vücut ağırlık artışlarında herhangi bir değişim olmadığı görülmektedir. Güney Afrika'da yapılan bir araştırmada bireylerin pandemi süresince kilo değişimleri araştırılmış ve tüketicilerin %45'i kilo

aldığını bildirirken, %34'ü kilolarında bir değişim olmadığını dile getirmiştir (Naicker vd., 2021). Çin'de yapılan bir diğer araştırmada katılımcıların çoğunluğu (%70) vücut ağırlığında değişim olmadığını bildirirken, %25'i artış ve %5'i azalma bildirmiştir (Yang vd., 2021). Yapılan görüşmeler sonucunda kırsalda yaşayan halkın karantina süreçlerinde kentte yaşayanlar kadar evlere kapanmadıkları, daha serbestçe dolaşabildiklerini

ifade etmiş olmaları, evlerinin genelde bahçeli olması nedeniyle hareket alanlarının çok kısıtlanmaması, ayrıca çoğunlukla çiftçilik yapan ailelerin bu süreçte çalışmaya devam etmiş olmalarının vücut ağırlıklarının korunmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 9 incelendiğinde tüketicilerin genel olarak %70.2'lik bir oranla gıda stoğu yapmadıkları, yapanların ise %15,4 oranla en çok un-yağ-şeker stokladıkları görülmektedir. Bunun nedeni olarak pandemi sürecinde bireylerin hamur işi gıdaları evde yapmayı tercih etmiş olmalarının büyük bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Danimarka'da yapılmış olan bir çalışmada 2019'un aynı dönemine kıyasla un ve maya satışlarında sırasıyla %97 ve %83'lük bir büyüme rapor edilmiştir. Perakende sektörü genelinde Mart ve Nisan 2020'de un satışlarında %63'lük bir artış bildirmişlerdir (Giacalone vd., 2020). Aynı zamanda kentte yaşayan halkın kırsala göre daha fazla gıda stokladığı görülmektedir. Kırsalda yaşayan halkın kendi ürününü kendi üretebilmesinden kaynaklı kıtlık kaygısının az olduğu söylenebilmektedir.

4. Sonuç

Bu çalışma ile Bursa ili kentsel ve kırsal alanında yaşayan tüketicilerin Covid-19 pandemi döneminde gıda satın alma ve tüketme alışkanlıklarının önemli ölçüde değiştiği, insanların alışkanlıklarında yaşadıkları yere ve diğer demografik özelliklere göre farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalar ile bu durumun Türkiye genelindeki etkilerinin belirlenmesi, ileride yaşanabilecek olası pandemilerde gıda üretim ve tedarik zincirlerinin kesintiye uğramaması ve tüketicinin güvenli gıdaya ulaşması adına oldukça önemlidir. Elde edilen bu sonuçlar ile hem üretici ve tüketicilere hem de bu alanda çalışmalar yürüten araştırmacılara katkı sağlamak ve gelecekte yaşanabilecek olası pandemi dönemleri için yol gösterici bir rehber oluşturmak amaçlanmıştır.

5. Kaynaklar

Bahşi, N. ve Akça, A. (2019). Tüketicilerin organik tarım ürünlerine bakış açılarının belirlenmesi üzerine bir araştırma: Osmaniye ve Şanlıurfa İlleri Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 22(1), 26-34. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.vi.443228>

Baltacı, A. ve Akaydın, H. (2020). COVID-19 pandemi sürecinin tüketicilerin gıda ürünlerini satın alma davranışları üzerindeki etkisi: Bir literatür taraması. *Yüksek İhtisas Üniversitesi*

Sağlık Bilimleri Dergisi, 1, 57-64. https://dergi.yuksekihtisasuniversitesi.edu.tr/dosya/1/JYIU_C1S1_57-64.pdf

Bolek, S. (2021). Food purchasing, preservation, and eating behavior during COVID-19 pandemic: A consumer analysis. *Italian Journal of Food Science*, 33(3), 14–24. <https://doi.org/10.15586/ijfs.v33i3.2048>

Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79. <https://doi.org/10.35375/sayod.738657>

Centers for Disease Control and Prevention. (2021, 22 Şubat). *Symptoms of COVID-19*. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symptoms-testing/symptoms.html>

Di Renzo, L., Gualtieri, P., Pivari, F., Soldati, L., Attinà, A., Cinelli, G., ...and Lorenzo, A. (2020). Eating habits and lifestyle changes during COVID-19 lockdown: An Italian survey. *Journal of Translational Medicine*, 18, Makale 229. <https://doi.org/10.1186/s12967-020-02399-5>

Fanelli, R. M. (2021). Changes in the food-related behaviour of Italian consumers during the COVID-19 pandemic. *Foods*, 10(1), Makale 169. <https://doi.org/10.3390/foods10010169>

Ferreira Rodrigues, J., Cunha dos Santos Filho, M.T., Aparecida de Oliveira, L.E., Brandenburg Siman, I., Barcelos, A.F., de Paiva Anciens Ramos, G.L., ..., and Arrield, R.A (2021). Effect of the COVID-19 pandemic on food habits and perceptions: A study with Brazilians. *Trends in Food Science & Technology*, 116, 992–1001. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2021.09.005>

Galali, Y. (2021). The impact of COVID-19 confinement on the eating habits and lifestyle changes: A cross sectional study. *Food Science Nutrition*, 9(4), 2105–2113. <https://doi.org/10.1002/fsn3.2179>

George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.)

Giacalone, D., Frøst, M. B. and Rodríguez-Pérez, C. (2020). Reported changes in dietary habits during the covid-19 lockdown in the Danish population: The Danish Covidiet study. *Frontiers in Nutrition*, 7, Makale 592112. <https://doi.org/10.3389/fnut.2020.592112>

Gülççek Tolun, B. ve Bulut, N. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde tüketicilerin gıda ürünleri satın alma davranışları üzerine bir araştırma.

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 45, 15-31. <https://doi.org/10.30794/pausbed.799595>

Güngör, M. ve Bulut, Y. (2008). Ki-Kare Testi Üzerine. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi* 7 (1), 84-89.

İflazoğlu, N. ve Aksoy, M. (2020). Tüketicilerin COVID-19 salgını sürecinde yiyecek-içecek işletmelerinden bekledikleri hizmetin niteliğine ilişkin bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 3362-3377. <https://www.jotags.org/2020-vol-8-issue-4/>

Li, S., Kallas, Z., and Rahmani, D. (2021). Did the COVID-19 lockdown affect consumers' sustainable behaviour in food purchasing and consumption in China *Food Control*, 132, Makale 108352. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2021.108352>

López-Moreno, M., López M.T. I., Miguel, M. and Garcés-Rimón, M. (2020). Physical and psychological effects related to food habits and lifestyle changes derived from Covid-19 home confinement in the Spanish population. *Nutrients*, 12(11), Makale 3445. <https://doi.org/10.3390/nu12113445>

Macit, M. S. (2020). Covid-19 salgını sonrası yetişkin bireylerin beslenme alışkanlıklarındaki değişikliklerin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13(3), 277-288. <https://doi.org/10.26559/mersinsbd.769698>

McDonald, J.H. 2014. Handbook of Biological Statistics (3rd ed.). Sparky House Publishing, Baltimore, Maryland. <http://www.biostathandbook.com/gtestgof.html>

Naicker, A., Makanjana, O., Palmer, K. and Nzama, P. (2021). The impact of the COVID-19 Pandemic on food consumption habits, food purchasing behaviours, and food security status among South Africans, *African Journal of Inter/Multidisciplinary Studies*, 3(1), 131-143. <https://doi.org/10.51415/ajims.v3i1.915>

Ogundijo, D. A., Tas, A. A. and Onarinde, B. A. (2021). Exploring the impact of COVID-19 pandemic on eating and purchasing behaviours of people living in England. *Nutrients*, 13(5) Makale 1499. <https://doi.org/10.3390/nu13051499>

Salıcık, D. (2017). *Bursa ili kentsel alanında tüketicilerin güvenilir gıda tüketimine yönelik tutumlarının belirlenmesi* (Tez No. 496106) [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Temizkan, V., Güven, E.Ö., Yılmaz, A ve Andsoy, C. (2021). COVID-19 ile gerçekleşen tüketici davranışları ve eğilimlerine yönelik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1311-1327. <https://doi.org/10.17755/esosder.839996>

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). Covid-19 salgını yönetimi ve çalışma rehberi. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66393/covid-19-salgin-yonetimi-ve-calisma-rehberi.html>

Uzdil, Z., Kaya, S ve Çakıroğlu, F. P. (2021). Evaluation of nutritional habits of university students: A cross-sectional study during the Covid-19 pandemic. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9(1), 10-18. <https://doi.org/10.33715/inonusaglik.835733>

World Health Organization. (2022, 21 Mart). *Coronavirus disease (COVID-19)*. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_3

Yang, G., Lin X., Fang, A., and Zhu, H. (2021). Eating habits and lifestyles during the initial stage of the Covid-19 lockdown in China: A cross-sectional study. *Nutrients*, 13(3), Makale 970. <https://doi.org/10.3390/nu13030970>

Yılmaz, H. Ö., Aslan, R. ve Unal, C. (2020). Effect of the COVID-19 pandemic on eating habits and food purchasing behaviors of university students. *National Public Health Journal*, 15(3), 154-159. <http://dx.doi.org/10.21109/kesmas.v15i3.3897>